

Hammasrattaista ja hirviöistä

Marja-Liisa Halko

Diane Coyle,
Cogs and Monsters: What Economics Is, and What It Should Be.
Princeton University Press 2021, 272 sivua.

Elokuun alkupuolella Helsingin Sanomat etsi Suomen kovinta ekonomistia. Samoihin aikoihin Yle kirjoitti 78-vuotiaan eksyneen marjanpoimijan etsinnöistä Inarissa. Marjanpoimija löytyi, ja artikkelin lopussa pohditaan helikopterietsinnän hintaa. Ihmishenkeä ei voi mitata rahalla, totesi vanhempi konstaapeli Risto Mertala pohdintoihin artikkelin mukaan. Muun muassa näihin kahteen uutiseen liittyviä teemoja Cambridgen yliopistossa yhteiskuntapolitiikan (*public policy*) professorina työskentelevä Diane Coyle käsittelee kirjassaan *“Cogs and Monsters: What Economics Is, and What It Should Be”*. Taloustieteilijöillä on nykyään vahva ja näkyvä asema talouspolitiikkaan ja muuhunkin politiikkaan liittyvässä julkisessa keskustelussa. Suomen kovimman antropologin etsintä ei varmaankaan ylittäisi uutiskynnystä. Hintalapun laittaminen eksyneen marjanpoimijan etsinnälle ei puolestaan olisi ongelma useimmille taloustieteilijöille.

Taloustiede on muuttunut hurjasti viimeisen parin- kolmenkymmenen vuoden aikana, mutta siihen kohdistuva kritiikki ei. Tyyppikritiikin

mukaan taloustiede on pielessä, koska oletamme ihmisten olevan itsekkäitä oman hyödyn maksimoijia, koska käytämme paljon matemaatiikkaa ja unohdamme reaali maailman ja koska taloustieteessä tärkeitä ovat ainoastaan raha ja voitot eivätkä sellaiset oikeasti arvokkaat asiat kuin ympäristö ja ihmisten väliset suhteet. Professori Coyle lähtee kirjassaan tästä turhautumisesta ja penää keskustelua asioista, joista tieteenalalla pitäisi olla aidosti huolissaan.

Coyle käsittelee kirjassaan monia mielenkiintoisia ja ajankohtaisia kysymyksiä ja antaa samalla runsaasti tervetulleita ja uusia eväitä taloustieteen kritikoille. Taloustieteilijät näkevät mielellään itsensä ulkopuolisina ja objektiivisina neuvonantajina, jotka kertovat politiikantekijöille, mitä tapahtunee, jos jokin politiikkamuutos tehdään. Mutta voiko yhteiskuntatiede edes pyrkiä objektiivisuuteen, jos sen harjoittajat ovat osa yhteiskuntaa? Uskomukset siitä, miten talous toimii, ja odotukset siitä, miten talous toimii tulevaisuudessa, ovat keskeisiä käsitteitä taloustieteen malleissa. Tuleeko malleista itse itseään toteuttavia, kun niitä ahkerasti opiskelleet

opiskelijat myöhemmin muovaavat talouspolitiikkaa tai hinnoittelevat rahoitusmarkkinainstrumentteja? Jos taloustiede ei olekaan ulkoista maailmaa kuvaavaa vaan performatiivista, ulkoista maailmaa muokkaavaa, mikä on tietentekijöiden vastuu, kun laiva ajaa karille? Opittiinko rahoitusmarkkinakriisistä mitään? Miksi taloustieteen tutkimukset eivät juuri missään enää sisällä taloushistorian opetusta? Kun luotamme hintamekanismiin, suljemmeko silmät joltakin, jonka kaikki muut näkevät?

Hammasrattailla Coyle viittaa ajatukseen ihmisistä mekanistisina koneen osina, jotka pyrkivät toimimaan optimaalisesti ennalta määrättyssä ympäristössä. Tuohon ympäristöön on ilmestynyt erilaisia hirviöitä kuin keskiaikaisiin karttoihin: digitalisaatio, robotit ja tekoäly, tai algoritmisen päätöksenteko, muuttavat työn ja kaupankäynnin luonnetta tavalla, joka on meille vielä vähintäänkin epäselvää. Talouden toimijat, ihmiset, yritykset, valtiot, ovat yhä verkottuneempia ja ajatus päätöksentekijästä, joka ei ota muita huomioon, istuu yhä huonommin. Taloustieteen oppikirjamalli itsekeskeisestä päätöksentekijästä, joka maksimoi omaa hyötyään, saattaa kuitenkin löytyä päätöksentekoalgoritmista tai politiikkamallista, vaikka tieteenala pursuaa tutkimuksia, joissa päätöksentekijät nähdään sosiaalisina ja verkottuneina olentoina. Mielestäni ongelma tulee ohjelmointivaiheessa, sillä oman rahallisen tuoton maksimointi on yksinkertaisinta algoritmiin mallintaa. Se on paljon yksinkertaisempaa kuin mallintaa päätöksentekijöille esimerkiksi erilaisia sosiaalisia mieltymyksiä, joista algoritmin tai politiikkamallin suunnittelija ei välttämättä taloustieteen opintojensa aikana ole koskaan kuullutkaan.

Kirja on mielenkiintoista luettavaa ja antaa myös hyvän kuvan siitä, millaisessa tienhaaras-

sa tieteenala nykyään on. On kuitenkin hieman harmillista, että kirjassa käytetään termiä itsekeskeinen (*self-centered*) päätöksentekijä, sillä se vahvistaa taas käsitystä, että ihmisten itsekeskeisyys olisi jotenkin talusteorian perusoletus. Sanan määritelmän mukaan itsekeskeinen ihminen keskittyy itseensä muiden hyvinvoinnin ja tarpeiden kustannuksella, mikä ei lainkaan vastaa taloustieteen oletusta ihmisten motiiveista. Metodologinen individualismi, yksilön valintojen ja motivaation korostaminen löytyy teorianmuodostuksen taustalta. Talusteoria ei kuitenkaan ota kantaa siihen, miten ihmisten mieltymykset muodostuvat, mikä kunkin arvojärjestyksen määrää, joten henkilö, jonka motiivina on maailman lasten hyvinvointi tai ympäristön suojeleminen on teorian näkökulmasta ihan yhtä rationaalinen toimija kuin henkilö, jonka motiivina on oma rahallinen tuotto. Neurotaloustieteessä arvomuodostusta on tutkittu paljon ja osoitettu mm., että samat alueet aivoissa, jotka reagoivat rahallisiin palkkioihin, aktivoituvat myös sosiaalisten palkkioiden yhteydessä (Bhanji ja Delgado 2014). Lisäksi: jos taloustieteen valintateoriaa rakennettaisiin nyt, ehkä se pohjautuisikin metodologisen individualismin sijaan vaikkapa Dunbarin sosiaalisten aivojen hypoteesiin, jonka mukaan aivomme ovat muokkautuneet tukemaan sosiaalista päätöksentekoa ja ihmisryhmissä elämistä (Dundar 1998). Jopa aivojemme lepotilaverkosto, verkosto, joka hyrrää, kun emme tee mitään, on vahvasti yhteydessä sosiaalisen ymmärryksemme kanssa (katso esim. Meyer, 2019 tai Yeshurun ym. 2021). Nykyinen käsitys ihmisten toiminnan motiiveista on paljon monitahoisempi kuin taloustieteen perusoppikirjat antavat ymmärtää, ja oppimateriaalin jäämähtäneisyys monella taloustieteen alalla on myös kirjan mukaan yksi tieteenalamme haasteista.

Professori Coyle toivoo taloustieteeseen uusia tuulia, jotta se pysyisi merkityksellisenä nopeasti muuttuvassa maailmassa. Tieteenalan toinen jalka on luonnontieteissä ja toinen yhteiskuntatieteissä, mutta ala on kuitenkin perinteisesti ollut hyvin sulkeutunut ja itseriittäinen. Nyt tarvitsimme kuitenkin poliittisen taloustieteen osaajia, jotka tuntevat sekä historian että Python-ohjelmoinnin. Tarvitaan myös enemmän tieteidenvälistä yhteistyötä, lisää monimuotoisuutta ja laveampaa ajattelua, jotta taloustieteellä olisi valoisa tulevaisuus. Kirjoittajan loppusanoihin on helppo yhtyä: ”Poliittinen taloustiede on heräämässä uudelleen: analyttisesti kestävä, empiriaan perustuva, historiasta tietoinen, ulospäin suuntautunut ja sitoutunut tieteenala, joka antaa positiivisen panoksen yhteiskuntaan – kuten kaikkien yhteiskuntatieteiden tulisikin tehdä. Sellainenhan niin monet meistä balusi taloustieteen olevan, kun päätimme lähteä opiskelemaan sitä.” □

Kirjallisuus

- Bhanji, J.P. ja Delgado, M.R. (2014), ”The social brain and reward: social information processing in the human striatum”, *WIREs Cognitive Sciences* 5: 61–73, <https://doi.org/10.1002/wcs.1266>.
- Dunbar, R.I. (1998), ”The social brain hypothesis”, *Evolutionary Anthropology* 6: 178–90, [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1520-6505\(1998\)6:5<178::AID-EVAN5>3.0.CO;2-8](https://doi.org/10.1002/(SICI)1520-6505(1998)6:5<178::AID-EVAN5>3.0.CO;2-8).
- Meyer, M.L. (2019), ”Social by default: Characterizing the social functions of the resting brain”, *Current Directions in Psychological Science* 28, 380–386, <https://doi.org/10.1177/0963721419857759>.
- Yeshurun, Y., Nguyen, M. ja Hasson, U. (2021), ”The default mode network: Where the idiosyncratic self meets the shared social world”, *Nature Reviews: Neuroscience* 22, 181–192, <https://doi.org/10.1038/s41583-020-00420-w>.